

Sosyal Uyum: Kavramsal Bir Çerçeve

Cemre Bolgün^{a, b}

Özet

Sosyal uyum en genel anlamıyla insanların birlikte yaşadıkları topluluklar için nasıl hissettikleri, birbirlerine saygı gösterip göstermedikleri, güvenli ve içten bir çevrede yaşadıklarını ne düzeyde hissettikleri üzerinden değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, sosyal uyumun literatürde daha çok işlevsel hedeflerle ve hatalı olarak kullanıldığı, nadiren tanımlandığı, kavramın açıklıktan ve netlikten uzak kaldığı anlaşılmaktadır. Bu noktadan hareketle bu çalışmada sosyal uyum kavramını ele almak okuyucular, araştırmacılar ve saha çalışanları için kavramsal bir çerçeve oluşturmak amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda sosyal uyum kavramı (1) ayrışmalardan doğan tehditlerle mücadele ve (2) sosyal ilişkilerin ve sosyal sermayenin güçlendirilmesi biçiminde iki boyutta ele alınmıştır. Birincisi (i) zenofobiya karşı duruş, (ii) ayrımcılığın ve (iii) sosyal dışlanmanın önlenmesi; ikincisi ise (iv) sosyal temasın artırılması, (v) sosyal mesafenin azaltılması ve (vi) sosyal sermayenin güçlendirilmesi üzerinden somutlaştırılmıştır. Bu altı olgu aynı zamanda sosyal uyumun temel göstergeleri olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Ayrımcılık
Sosyal dışlanma
Sosyal mesafe
Sosyal sermaye
Sosyal temas

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 04.04.2022
Kabul Tarihi: 20.07.2022
Doi: 10.18026/cbayarsos.1098197

Social Cohesion: A Conceptual Framework

Abstract

In the most general sense, social cohesion is explained through how people feel about the communities they live together, whether they respect each other, and how much they feel that they live in a safe and friendly environment. However, it is understood that the concept of social cohesion is used mostly with functional goals and incorrectly, is rarely defined, and the concept remains far from clarity. In this study, it is aimed to deal with the concept of social cohesion and to create a conceptual framework for readers, researchers, and field workers. In conclusion, the concept of social cohesion was evaluated in two dimensions: (1) combating the threats arising from social segregation and (2) strengthening social relations and social capital. The first dimension is embodied in (i) stance against xenophobia, (ii) prevention of discrimination and (iii) social exclusion; while the second is embodied in (iv) increasing social contact, (v) reducing social distance and (vi) strengthening social capital. These six phenomena were also evaluated as the main indicators of social cohesion.

Keywords

Discrimination
Social exclusion
Social distance
Social capital
Social contact

About Article

Received: 04.04.2022
Accepted: 20.07.2022
Doi: 10.18026/cbayarsos.1098197

^a İletişim Yazarı: cemrebolgun@gmail.com

^b Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Yunusemre/Manisa, ORCID: 0000-0002-0228-3994

Giriş

Jeopolitik konumu itibariyle Anadolu toprakları yüzyıllardır mülteci akınlarına sahne olmaktadır. 2011 yılında başlayan Suriye Savaşı da yeni bir kitlesel göç hareketini doğurmuş ve yerinden edilen milyonlarca Suriyeli Türkiye'ye sığınmak durumunda kalmıştır. Savaşın uzaması ve Suriye'de iç karışıklıkların sürmesi, Avrupa yolunun ise kapatılması gibi çeşitli, ekonomik, politik ve kültürel sebeplerle Suriyelilerin önemli bir bölümü Türkiye'de kalmış ve burada kendileri ve aileleri için bir yaşam kurmuşlardır. Neticede günümüzde bu bireylerin Türkiye'de kalıcılık eğilimlerinin gün geçtikçe arttığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, yerel toplum ve Suriyeliler arasındaki etkileşim, uyum ve bütünleşme süreçleri gün geçtikçe daha önemli hale gelmiştir.

Suriyelilerin Türkiye'de kalıcılık eğilimlerinin artmasıyla birlikte Türkiye göç literatüründe çalışmaların odağının sosyal uyum meselesine çevrildiği görülmektedir. Bununla birlikte, genellikle bütünleşme ve içerme politikalarıyla bağlantılı olarak ele alınan sosyal uyum kavramının çalışmalarda daha çok işlevsel hedeflerle ve hatalı olarak kullanıldığı, nadiren tanımlandığı, kavramın açıklıktan ve netlikten uzak kaldığı anlaşılmaktadır. Bazı araştırmalar sosyal uyum çerçevesinde Suriyelilerin yerel toplumun yaşamına uyum sağlaması ve Türk dili öğrenimini merkeze alırken, başka çalışmalarda güven, ayrımcılık, sosyal dışlanma, sosyal mesafe, toplumsal gerilimler ve komşuluk ilişkileri gibi farklı bağlamların da sosyal uyum çerçevesinde incelediği görülmektedir (Aygüler vd., 2021; Erdoğan vd., 2017; Khalaf ve Ilgar, 2017). Neticede ise kavrama ilişkin somut bir çerçevenin olmadığı aşikardır. Benzer şekilde yurtdışı literatürde de sosyal uyum kavramının oldukça geniş bir çerçevede ele alındığı ve farklı biçimlerde tanımlandığı görülmektedir (Friedkin, 2004, s. 417; Saggar vd. 2012, s. 27). Dolayısıyla, sosyal uyum kavramının belirsiz ve zor bir kavram olduğu, göstergelerinin ne olduğu ve nasıl ölçülebileceği hususu tartışmalıdır.

Son tahlilde, literatürde geniş biçimde ele alınan ve farklı biçimlerde tanımlanan sosyal uyum kavramının sınırlandırılması ve bir çerçeveye oturtulması ihtiyacı söz konusudur. Dolayısıyla, bu çalışmanın temel amacı sosyal uyum kavramını ve sıklıkla bu kavramla birlikte anılan bütünleşme ve içerme gibi kavramları ele almak, okuyucular, araştırmacılar ve saha çalışanları için kavramsal bir çerçeve oluşturmaktır.

Bütünleşme

Genel anlamda bütünleşme (integration), bir ülkede nispeten yeni olan, yani kökleri iki veya üç kuşaktan daha geriye uzanmayan insanların toplumun bir parçası haline gelme sürecidir (Rudiger ve Spencer, 2003, s. 4). Bütünleşmiş bir toplum ise, toplumdaki bireylerin, farklılıkları dikkate almaksızın kendilerini ve diğerlerini bir bütün olarak algıladıkları son nokta olarak düşünülür (Saggar vd., 2012, s. 18). Göç süreçleriyle bağlantılı olarak bütünleşme kavramı temelde misafirlikten çıkışa yani kalıcılığa işaret eder. Türkçe literatürde bütünleşme kavramı; uyum, entegrasyon gibi farklı şekillerde ifade edilebilmektedir ve ilk defa gündeme taşınması Avrupa'da yaşayan Türkler bağlamında gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, geçmişten günümüze Amerika Birleşik Devletleri'nde Hispanikler, Siyahiler ve diğer gruplarla; Avrupa'da Ortadoğu, Uzak Asya ve Afrika'dan gelen göçmenlerle yapılmış çalışmalar mevcuttur (Erdoğan vd., 2017, s. 91).

Soyut düzeyde bütünleşme, daha büyük bir oluşumun parçalarını sıkı sıkıya bir araya getiren sürece ve bu sürecin sonucuna atıfta bulunur (European Commission, 2005, s. 5). Literatürde bütünleşme süreçlerine yönelik üç temel yaklaşımdan söz edilmektedir. Bunlardan ikisi

doğrudan ya da dolaylı olarak asimilasyon süreçlerine karşılık gelir. Üçüncüsü ise çokkültürcü modele dayanmaktadır.

Birinci yaklaşım ulusal birlik temelinde dayanır. Ulusun bütün üyeleri için geçerli olan temel değer ve haklara dayalı olarak göçmenlerin ulusal birlik içinde politik asimilasyonuna karşılık gelir. Avrupa'da göçmenlerin yerel toplumla bütünleşmesi konusunda tarihsel sürece göz atıldığında bu yaklaşımın izlerine rastlanır. Bu bağlamda Avrupa'da uzun yıllardır göçmenlerin yerel topluma benzer özellikler taşıyıp taşımadığı ve benzer olmayan özelliklerin zaman içerisinde ortadan kaldırılıp kaldırılamayacağı konusunda kamusal ve politik rahatsızlıkların dile getirildiği görülmektedir (Saggar vd., 2012, s. 17). Bu yaklaşım çerçevesinde, özellikle kamusal alanda, göçmenlerin tekyönlü bir değişim sürecinden geçmeleri ve böylece belirli bir verili düzene uymaları beklenir (Rudiger ve Spencer, 2003, s. 2).

İkinci yaklaşım, işlevsel asimilasyon olarak ifade edilir. Bu yaklaşım, göçmenlerin toplumsal yaşamın bir alanına dâhil edildiği (genellikle işgücü piyasası) ancak sivil ve siyasi katılımdan hariç tutulduğu, güvenli bir yasal statüye sahip olmadığı için dışlandığı ve ayrımcılığa uğradığı süreçlere karşılık gelir. Böylesi politikalar sonucunda, günümüzde birçok göçmen, göç sürecinin üzerinden on yıllar geçmesinin ardından dahi, ekonomik ve sosyal dezavantajlar yaşamakta, sivil ve politik katılımdan dışlanmakta, ırkçılık ve zenofobia ile karşı karşıya kalmaktadır (Rudiger ve Spencer, 2003, s. 3). Refah devletinin zayıfladığı ve sosyal dışlanmanın birçok birey için tehdit oluşturduğu günümüzde bu iki yaklaşım, yerel toplumun olumsuz tutumları göçmenlere yöneltme eğilimine sebep olmaktadır (Saggar vd., 2012, s. 20).

Üçüncü yaklaşım ise, çokkültürcü ve komüniter modellere, farklılıkların kabul edildiği çoğulcu demokrasi anlayışına dayanır. Çokkültürcü yaklaşımlar ayrımcılık karşıtı yasa ve inisiyatiflerin kendini göstermesiyle güç kazanmıştır. Bu kapsamda bütünleşme, göçmenlerin yerel toplumun sosyal, ekonomik, kültürel ve politik yaşamına dâhil edildiği, göçmenler ve yerel toplum arasındaki 'karşılıklı uyumu' içeren çift yönlü bir süreç olarak tanımlanır ve bir dizi ortak sorumluluğu gerektirir (IOM, 2017, s. 1). Farklılıklara saygı ilkesini temel alır ve çeşitlilik içinde birlikteliği (unity in diversity) hedefler. Bu bağlamda göç süreçlerinin yanı sıra ulusal azınlıklar, bölgesel farklılıklar, dini çeşitlilik, dilsel çeşitlilik ve sınıf tabakalaşması gibi unsurları içermektedir.

Bu çalışmada kavramsal bir çerçeve çizilirken bütünleşme kavramı çokkültürcü ve komüniter model çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu noktada Uluslararası Göç Örgütü'nün bütünleşme kavramına ilişkin çizmiş olduğu çerçeve temel alınabilir. Uluslararası Göç Örgütü 'içerme (inclusion)' ve 'sosyal uyum (social cohesion)' kavramlarını bütünleşmenin iki temel unsuru olarak ele almaktadır (IOM, 2017, s. 3). Bu kapsamda 'içerme'; sosyal içerme (sağlık, eğitim), ekonomik içerme (emek piyasası ve finansal hizmetlere erişim), sivil ve politik katılımı kapsamaktadır. 'Sosyal uyum' ise ayrımcılığın önlenmesi, zenofobiya karşı duruş ve karşılıklı anlayışı geliştirmek çerçevesinde ele alınmıştır. Bu çerçeveden hareketle 'içerme' sürecinin daha çok bürokratik bir boyutu olduğu, mülteci ve sığınmacıların sağlık ve eğitim sistemine, emek piyasasına, finansal hizmetlere entegre edilmeleri ve son noktada sivil ve politik haklar kazanmalarıyla bağlantılı vatandaşlığa da giden bir çerçeve çizdiği görülmektedir. Diğer taraftan, 'sosyal uyum' için çerçevenin aynı netlikte olmadığını belirtmek gerekir. Şu hâlde, sosyal uyum kavramını biraz daha incelemek gerekmektedir.

Sosyal Uyum

Genellikle bütünleşme ve içirme politikalarıyla ilişkili olarak ele alınan sosyal uyum kavramı son derece tartışmalıdır (European Commission, 2005, s. 6) ve nadiren kesin terimlerle tanımlanmaktadır (IOM, 2017, s. 3). En genel anlamıyla sosyal uyum sınıf, din, dil, kültür veya etnik grup gibi ayrışmalardan doğan tehditlere karşı toplumun niteliği olarak tanımlanabilir (European Commission, 2005, s. 70). Güvensizlik, tecrit ve düşmanlık yaratan ırkçılık ve zenofobia sosyal uyumun önündeki başlıca engellerdir.

Yerel ölçekte sosyal uyum; insanların birlikte yaşadıkları topluluklar için nasıl hissettikleri, birbirlerine saygı gösterip göstermedikleri, güvenli ve içten bir çevrede yaşadıklarını ne düzeyde hissettikleri üzerinden ölçülür. Göç süreçleriyle bağlantılı olarak ele alındığında ise, göçmenler ve yerel toplum arasında süregelen etkileşimin ürünüdür. Bu süreç, göçmenlerin ve yerel toplumun birbirine uyum sağladığı dinamik ve sürekli bir değişim sürecidir (Saggar vd., 2012, s. 18-22).

Güvenmeye istekli olma, diğerleriyle işbirliği yapma ve geniş sosyal ağlara sahip olma gibi sosyal sermayenin bazı kilit yönleri, sosyal uyum konusunda özellikle de göçmenleri uyuma teşvik etmede önemli bir rol oynar (Saggar vd., 2012, s. 25). Sosyal sermaye yaklaşımı, sosyal dışlanma riski altındaki gruplara yardımcı olma, yaşamı sürdürme noktasındaki anahtar becerileri destekleme ve topluluk kalkınması çabalarını teşvik etme gibi üç politik alanda özellikle önemlidir (PRI, 2005, s. 2). Bununla birlikte, Rudiger ve Spencer'a (2003, s. 6) göre sosyal ağlar inşa etmek sosyal uyumun sağlanmasında önemli olsa da göçmenler ve etnik azınlıklar eşit muamele görmediği sürece bu çabalar başarısız olacaktır.

Son tahlilde, sosyal uyumun iki temel bağlamda tanımlandığı görülmektedir. Birincisi, sosyal dışlanmanın ve nüfusu oluşturan çeşitli gruplar arasındaki uyumsuzlukların azaltılmasıdır. İkincisi ise söz konusu gruplar içinde ve gruplar arasında sosyal ilişkilerin ve sosyal sermayenin güçlendirilmesidir (European Commission, 2005, s. 6). Bu iki temel bağlam ve yukarıda aktarılan sosyal uyum tanımları dikkate alındığında zenofobiya karşı duruş, ayrımcılığın önlenmesi, sosyal dışlanmanın önlenmesi, sosyal temasın artırılması, sosyal mesafenin azaltılması ve sosyal sermayenin güçlendirilmesinin sosyal uyumun göstergeleri olarak öne çıktığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yukarıda anılan kavramlar ve sosyal uyumla ilişkileri göç süreçleriyle bağlantılı olacak ele alınacaktır.

Sosyal Uyumun Göstergeleri 1: Zenofobiya Karşı Duruş

Yabancı korkusu ya da nefreti anlamına gelen zenofobia kişinin kendinden farklı olan insanlardan korkma, nefret etme durumudur. Öyle ki, göçmenlerin ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya maruz kalması, yerel toplumun göçmenlere sosyal mesafe koyması, temastan kaçınılması ve karşılıklı güven ilişkilerinin inşa edilememesi gibi sosyal uyumu ilişkin diğer göstergelerin tamamını etkileyen bir olgu olması nedeniyle ayrıca vurgulanması önemlidir.

Van Dijk'in 'ideolojik karesi' ve bu bağlamda öne sürdüğü biz/onlar dikatomisi zenofobianın ve dış grup üyelerinin bireysel özelliklerine ilişkin genellemelerin anlaşılmasında faydalı bir enstrüman olarak kullanılabilir. Kimliğin doğası gereği 'öteki' üzerinden inşa edildiğini ifade eden Van Dijk, farklı olana atfedilen özelliklerin 'biz'e ilişkin olumlu özellikleri ön plana çıkarırken 'onlar'a ilişkin kalıpyargıları ve önyargıları pekiştirdiğini belirtmektedir (Van Dijk, 2000). Dolayısıyla, Van Dijk'in teorisi bağlamında 'Biz'in 'öteki'nin olumsuz özelliklerine odaklanma eğiliminden söz edilmektedir. Bu durum ise yabancı korkusunu veya düşmanlığını beslemektedir.

Tajfel ve Turner (1979) tarafından ortaya atılan sosyal kimlik teorisi de bu varsayımı destekler niteliktedir. Teori temelde bireylerin kendi sosyal gruplarını diğer sosyal gruplardan daha olumlu olarak algıladığını ve grup-içi kimliklerini korumaya çaba gösterdiklerini savunur. Bununla birlikte, bireylerin daha olumlu sosyal statüye sahip gruplarla özdeşleşme eğiminde olduğunu belirtir. Teorinin temel ilkelerinden biri, bireyin kendi grubu ile bir dış grup arasındaki farkı maksimize etmesinin sosyal kimliği olumlu etkilediği ve benlik saygısını arttırdığıdır (Pechar ve Kranton, 2017, s. 2). Bir başka ifadeyle, bireyin kendi grubu lehine ayrımcılık yapması benlik saygısında görece bir artışa neden olmaktadır. Sosyal sınıflandırma (social categorization) ve bu çerçevede iç-grup ile özdeşleşme ayrımcılık için ön koşul niteliğindedir (Grieve ve Hogg, 1999, s. 926).

Aslında zenofobia, ayrımcılık ve sosyal dışlanma kavramları birbiriyle oldukça yakından ilişkilidir ve sosyal etkileri açısından birbirine eklemlenmiştir. Araştırmalar genellikle zenofobianın ayrımcılığa temel oluşturduğuna, ayrımcılığın ise toplumdaki dışlanma sürecini beraberinde getirdiğini göstermektedir (Collins, 2003, s. 21; Oxman-Martinez vd., 2012, s. 384). Gruplararası dışlanma (intergroup exclusion) grup-içi ve grup-dışı farklılaşma ve ayrışma süreçlerinden kaynaklanan ayrımcılığın bir sonucudur. Yani dışlama grup üyeliğine dayanır ve dışlanmanın hedefi bir dış grup üyesidir. Sosyo-ekonomik statü, etnik köken, dini inanç, cinsel kimlik, göçmenlik statüsü ve diğer kategorilere bağlı dış gruba yönelik düşmanlık ve ayrımcı politikalar belli grupları sosyal dışlanma tehdidi ile karşı karşıya bırakır.

Son tahlilde, zenofobia olarak andığımız yabancı korkusu ve düşmanlığının her şeyden önce öteki kimliğinin inşasından ve öteki kimliğine ilişkin kalıpyargılar ve önyargıların pekişmesinden temellendiği anlaşılmaktadır. Bu durumun ise neticede sosyal temastan kaçınılmasına, sosyal mesafenin artmasına, ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya temel oluşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla, her şeyden önce sosyo-ekonomik statü, etnik köken, dini inanç, cinsel kimlik, göçmenlik statüsü vb. sosyal kategorilere dayalı olarak inşa edilen öteki gruba yönelik kalıpyargıların ve önyargıların önlenmesi ve dış grubun olumlu özelliklerinin öne çıkarılması korku, kaygı ve düşmanlığı azaltacaktır. Zenofobiaya karşı duruş olarak özetlediğimiz bu süreç ise neticede ayrımcılık ve sosyal dışlanma tehdidini azaltma ve sosyal ilişkileri güçlendirme potansiyeli taşımakta, böylece sosyal uyuma katkı sağlamaktadır.

Sosyal Uyumun Göstergeleri 2: Ayrımcılığın Önlenmesi

Ayrımcılık kavramı bu çalışmada sözü geçen diğer birçok kavram gibi karmaşık bir doğaya sahiptir. Ayrımcılık, en basit anlamıyla, başkalarına yönelik zararlı eylemleri içerir (Brown, 2017, s. 269). Gruplararası ayrımcılık ise, iç-grup üyelerine, dış-grup üyelerinden daha olumlu davranma eğilimini ifade eder (Cappelletti vd., 2015, s. 2). Gruplararası karşılaşmalarda eşitsiz veya düşmanca muamele olarak tanımlanır (Alanya vd., 2015, s. 2) ve minimal sosyal koşullarda dahi ortaya çıkabilmektedir (Blanz vd., 1995, s. 232).

Ayrımcı davranışlar; sosyal dışlanma, adaletsizce değerlendirme, sözlü hakaret ve fiziksel saldırı gibi geniş bir yelpazedeki birçok eylemi içerebilir. Bireyler, gruplar, topluluklar veya kurumlar tarafından gerçekleştirilebilir (Brown, 2017, s. 269). Araştırmalar, ayrımcı davranışın temelinde dış-grup üyelerinin istisna edilmesinden ziyade iç-grup üyelerinin öncelenmesinin yattığını göstermiştir (Cappelletti vd., 2015, s. 2). Bununla birlikte, gruplararası ayrımcılığın nedenlerini anlamaya yönelik yapılan araştırmalar sosyal bağlamın ve gruplararası

deneyimlerin önemine odaklanmıştır. Gruplararası ilişkilerin, kaynak çatışmalarının ve diğer grupla ilgili kalıp yargıların üzerinde durmuşlardır (Pechar ve Kranton, 2017, s. 2-3).

Azınlığın ve çoğunluğun ayrımcılık algıları gruplararası ilişkilerin iki yüzü olarak karşımıza çıkar. Azınlık açısından bakıldığında algılanan ayrımcılık alt grup statüsüne işaret eder. İkincilleştirilmiş grup pozisyonu, haksız ve düşmanca muamelelerin hedefi olma ihtimallerinin yüksek olduğunu ve bu muamelelerden korunmanın zorluğuna işaret eder. Diğer taraftan, çoğunluk açısından bakıldığında, tersine ayrımcılık algısı olarak anılan şey, 'tehdit edici (tehditkâr)' (!) bir azınlığın çoğunluğun baskın pozisyonuna yönelik yarattığı tehdit hissiyatından doğar (Alanya vd., 2015, s. 5).

Geçtiğimiz yüzyılda birçok ülkede azınlık gruplar temel haklar bağlamında eşit hukuki statü elde etmişlerdir. Bununla birlikte, bu kazanımlar aile varlıkları, nitelikli eğitime erişim, daha iyi istihdam olanakları, fiziksel ve zihinsel sağlık gibi yaşamın önemli alanlarına sınırlı etki göstermiştir. Çoğunluk grubun üyeleri ise bu eşitsizlik ve ayrımcılığı rutin olarak görmezden gelmektedir (Todd vd., 2012, s. 738). Dahası, gruplararası ayrımcılık grup içi üstünlüğün gösterilmesi yoluyla dış grup üzerinde kontrolün elde edilmesinde önemli bir araçtır.

Diğer taraftan literatürde 'çoğunluğun tersine ayrımcılık (reverse discrimination) algısı' olarak anılan bir diğer süreç söz konusudur. Bu süreç azınlıkların (Suriye göçü bağlamında göçmenlerin), münhasır (!) çoğunluk haklarına nüfuz etmesi (bu haklardan faydalanmaya başlaması) sonrasında ortaya çıkan gruplararası rekabet veya iç-gruba yönelik tehdit duygularını ifade eder. Kentlerde veya mahallelerde azınlık çoğunluk nüfusunu aştığında, azınlık gruplarının daha iyi okullara, işlere veya konutlara sahip olduğuna dair bir algı ortaya çıktığında gerçekleşir (Alanya vd., 2015, s. 2-3).

Kolektif tehdit düzeyine ilişkin algı arttıkça, çoğunluk grubu sadece daha olumsuz tutum geliştirmekle kalmaz, göçmenlere karşı ayrıca dışlayıcı tepkiler göstermeye başlarlar. Yani bu süreçte tehdit algısı, dışlayıcı tepkiye dönüşür. Etnik rekabet teorisi (ethnic competition theory) bu tepkileri 'rekabetçi dışlama (competitive exclusion)' olarak adlandırır. Rekabetçi dışlama ırksal ayrımcılık, politik mobilizasyon, kolektif boykotlar ve son noktada sınır dışı (bölge dışı) etme ve hatta linç etme yoluyla gerçekleşir (Rink vd., 2008, s. 413).

Brown (2017, s. 277-281) algılanan ayrımcılığın ortaya çıkardığı sonuçları dört temel başlık altında ele almıştır: Psikolojik sonuçlar, akademik sonuçlar, sosyal sonuçlar ve grup kimliğinin rolü. Ayrımcılığın psikolojik sonuçları bağlamında Schmitt vd.'nin (2014, s. 937) yaptıkları meta analiz kapsamlı bulgular sunmaktadır. Bu araştırmaya göre algılanan ayrımcılık psikolojik iyilik hali üzerinde bir bütün olarak olumsuz etkiye sahiptir. Algılanan etnik ayrımcılığın psikolojik sonuçları üzerine yapılan diğer araştırmalar benlik saygısında azalma (Fisher vd., 2000, s. 690; Seaton vd., 2008, s. 1294), depresyon, düşük yaşam memnuniyeti (Seaton vd., 2008, s. 1294), artan kaygı, öfke ve saldırganlık (Bogart vd., 2013, s. 1078) sonuçlarına ulaşmıştır.

İkincisi, algılanan ayrımcılık düşük akademik başarı, okul bırakma riski ve eğitimden kopuş, algılanan düşük akademik öz yeterlik, düşük akademik motivasyon, bilime yönelik ilginin azalması gibi olumsuz akademik sonuçlar doğurabilmektedir (Brown, 2017, s. 278-279).

Üçüncüsü, algılanan ayrımcılığın sosyal sonuçları riskli davranışlarla, olumsuz akran ilişkileriyle (adil olmayan muamele ve düşmanca davranışlar) ve akran ilişkilerinde sosyal yeterliliğin azalmasıyla ilişkilendirilmiştir (Oxman-Martinez vd., 2012, s. 381). Bunlara ek olarak, ayrımcılık deneyiminin bir parçası olan sosyal etkileşimler, gelecekte daha olumsuz

sosyal etkileşimlerin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu durum ise bireylerin ayrımcılık yapacağını düşündükleri dış-grup üyelerine karşı önyargılarının artmasına bu dış-grup üyeleriyle temastan kaçınmalarına sebep olabilmektedir. Ek olarak, zorunlu bir temas anında ise kaygının artması sonucunu doğurabilmektedir. Bu yönüyle ayrımcılığın psikolojik sonuçlarıyla da birlikte işlediği görülmektedir. Sonuç olarak, gelecek temasa ilişkin olumsuz beklentiler, temasın olumsuz sonuçlarının daha fazla olması riskini de arttırmaktadır.

Algılanan ayrımcılığın ortaya çıkardığı sonuçlardan sonuncusu grup kimliğinin rolüdür. Çocuklar ve ergenlerin grup kimliği, geniş anlamda, bir sosyal gruba üyelik ile şekillenen “düşünme, algılar, duygular ve davranış” olarak düşünülebilir (Brown, 2017, s. 280). Grup kimliğinin üç temel rolünden söz edilebilir. İlki, grup kimliği algılanan ayrımcılığı şeffaflaştırabilir. Güçlü bir feminist kimliğe sahip kadınların diğer kadınlara göre cinsiyet ayrımcılığını daha fazla algılamaları gibi (Leaper ve Brown, 2008, s. 686). İkincisi, grup kimliği ayrımcılığın olumsuz etkilerine karşı tampon görevi görebilir. Kişinin benlik algısında merkezi olan veya pozitif olarak kabul edilen etnik bir kimliğe sahip olması ayrımcılığın olumsuz etkilerini tamponlayabilir. Son olarak, ayrımcılığın ve çoğunluk tarafından reddedilmenin, bireyi kendi azınlık grubuyla daha fazla özdeşleşmeye yönelttiği görülebilmektedir (Brown, 2017, s. 280-281).

Sosyal Uyumun Göstergeleri 3: Sosyal Dışlanmanın Önlenmesi

Sosyal dışlanma kavramı 1970’lerde Fransa’da ortaya çıkmıştır (Bhalla ve Lapeyre, 1997, s. 414). Kavram ilk defa Cezayir asıllı Fransız René Lenoir’in (1974) ‘Dışlananlar: On Fransız’dan Biri’ isimli Fransa’daki ‘dışlananları’ konu alan kitabında yer almıştır. Sonrasında yoksulluk ve yoksunluk konusundaki tartışmalara ve yazılara önemli etkide bulunmuştur. Lenoir dışlananları; zihinsel ve fiziksel engelliler, intihara kalkışan bireyler, yaşlılar, istismara uğrayan çocuklar, madde bağımlıları, suçlular, bekar ebeveynler, marjinal asosyal insanlar ve diğer sosyal uyumsuzlar olarak tanımlamıştır (Sen, 2000, s. 1).

Sosyal dışlanma çok yönlü ve karmaşık bir kavramdır. Kavram ekonomik, sosyal, politik ve kültürel çağrışımlarla doludur. İşsizlik ve yoksulluk ile yakından ilişkilidir. Eğitim ve sağlık hizmetlerine erişememe, siyasi, sosyal ve kültürel yaşama katılamama, sosyal ağlardan kopuş ve toplumsal bütünleşme ile de ilişkilidir. En genel anlamıyla, toplumdan dışlanmayı ifade eder.

Sosyal dışlanmaya dair tanımlamalar arasındaki en belirgin ayırım, sosyal dışlanmanın dar ve geniş anlamlarıyla kullanılmasıdır. Dar anlamıyla sosyal dışlanma gelir yoksulluğunun eş anlamlısı olarak kullanılır. Ücretli işgücü piyasasının dışında tutulan bireylere veya düşük ücretli işlerde çalışanlara atıfta bulunur. Geniş anlamıyla sosyal dışlanma ise yoksulluk, gelir eşitsizliği veya istihdam eksikliğinin çok daha ötesinde bir kavrama işaret eder. Bu bağlamda sosyal ilişkilere, kamusal alandan dışlanmaya, haklar bağlamında kurumlardan yoksun olmaya, katılım süreçlerine temas eder. Sosyal dışlanmanın bu geniş anlamı içerisinde sosyal adalete, devredilemez hakların teminatına giden bir yol vardır.

Sosyal dışlanma yaygın olarak ekonomik, politik ve sosyal olmak üzere üç boyutta ele alınmaktadır. Bu noktada, bu boyutların iç içe geçmiş ve birbirinin etkisini arttıran bir nitelik taşıdığı ifade edilmektedir. Ekonomik boyut daha çok yoksulluk ve işsizlikle bağlantılıdır. Ekonomik olarak dışlanmış bireyler; işsizler, mülk ve kredi gibi ekonomik varlıklara erişimi olmayanlar, kısaca ekonomik sistemin dışında tutulanları içerir. Politik boyutu (kurumsal dışlanma ya da kurumsal destekten yoksunluk olarak da dillendirilir) toplumda bireyi sosyal

koruma altına alacak yapıların yetersizliği, eğitim ve sağlık gereksinimlerinin karşılanmaması ile ilgilidir. Belirli insan haklarının ve siyasi hakların, nüfusun belirli grupları için reddedilmesiyle ilgilidir. Göçmenler, kadınlar, LGBT'ler, etnik ve dini azınlıklar gibi siyasi haklardan ve insan haklarından kısmen veya tamamen yoksun bırakılma durumunu ifade eder. Sosyal boyutu ise bir bireyin ana akım toplumla olan bağlarını yitirmesiyle ilgilidir. Sosyal ilişkilerin zayıflaması ve sosyal destekten yoksunluğu içerir (Bhalla ve Lapeyre, 1997, s. 418-420).

Bunlara ek olarak, Adaman vd. (2006, s. 9-10) mekânsal ve kültürel dışlanma süreçlerinden söz ederler. Bu dışlanma süreçleri sosyal boyutun bir alt basamağı olarak da ele alınabilir. Buna göre, kültürel dışlanma, bireyin ekonomik nedenlerden bağımsız olarak kültürel ve ekonomik yaşama dilediğince katılmama durumudur. Örneğin bulunulan coğrafyadaki çoğunluk referans alındığında; farklı bir etnik kökenden/ırktan gelmek ya da farklı bir din/mezhep üyesi olmak, çoğunluk dilini rahat konuşamamak, ya da aksanlı konuşmak, farklı giyim kuşam ya da cinsel tercihler gibi nedenlerden ötürü toplumsal yaşamın genelinde süregitmekte olan etkinliklere alınmama, soğuk davranılma, engellerin çıkartılması şeklinde tezahür etmektedir.

Mekânsal dışlanma bir dizi nedenden dolayı belli mekânlara ulaşımda ve mekânlardan yararlanmada sorunların bulunması ve engellerle karşılaşılmasıdır (Adaman vd., 2006, s. 9-10). Bu boyutun göç süreçleriyle bağlantılı olarak ayrıca vurgulanmasında fayda görülmektedir. Göçmenlerin yaygın olarak daha önce göç etmiş bireyler tarafından kurulan bilgi, aile ve topluluk ağları aracılığıyla belirli şehirlerde veya şehirlerin belirli bölgelerinde toplandıkları görülmektedir. Bu bağlamda göçmenler açısından mekânsal ayrışma ve dışlanma süreçleri ortaya çıkabilmektedir.

Mekânsal dışlanma, sosyal dışlanmanın en gözlenebilir biçimlerinden biridir. Özellikle ırksal (veya başka ayrışmalar temelinde) yerleşim bölgelerinin ortaya çıkması ve ayrılmış düşük gelirli mahallelerin büyümesiyle sosyal dışlanma kentlerde giderek daha fazla ortaya çıkmaktadır (Galabuzi ve Teelucksingh, 2010, s. 13). Kentsel yaşamda grupların yaşadığı mekânların ayrışması mekânsal damgalamayı beraberinde getirir ve damgalanmış mekânlarda ikamet ediyor olmak birçok alana erişimin önünde engel teşkil eder. Toplum tarafından riskli olarak kabul gören bir mekânda ikamet edenler bir süre sonra mekândan çıkamaz hale gelirler. Böylece, mekân sosyal dışlanmanın ana belirleyicisi haline gelebilir (Akkan vd., 2011, s. 24). Dışlanmışlar, kendilerini benzer durumda olanlarla aynı ikametgâh yakınlığı içinde bulduklarında mekânsal ayrımcılık da hayatlarını kısıtlayan bir diğer unsur haline almaktadır (Adaman vd., 2006, s. iii). Kentsel bir sorun olarak da kabul edilen bu süreçte 'ana akımdan dışlanmışlık' ve 'topluma ait olmama hissi' ortaya çıkabilir.

Kentlerin çok sayıda yeni göçmen alan bölgelerinin aşırı derecede yoksunluk yaşadığı görülmektedir. Gecekondu ve kent içi yoksul mahalleler, şüphesiz, sosyal dışlanma süreçlerine karşı en savunmasız bölgelerdir ve mahalle özelliklerinin sosyal dışlanma ile ilgili sonuçlarla (işgücü piyasasına katılım ölçütleri ve yoksulluk sarmalı) doğrudan ilişkili olabildiğine dair bulgular mevcuttur (Buck, 2001, s. 2251)

Sonuç olarak, gruplararası ayrımcılık ve sosyal dışlanma, göçmenler ve yerel toplum arasında ilişkilerin geliştirilmesi ve karşılıklı uyumun sağlanması noktasında önemli süreçler olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle sosyoekonomik statü, cinsiyet, ırk, din, göçmenlik statüsü gibi farklılıklar üzerine inşa edilen ayrımcı politikaların ve sosyal dışlanmanın önüne

geçilmesi sosyal uyum süreçlerine ve sürdürülebilir kalkınmaya sunacakları katkılar açısından önem taşımaktadır.

Sosyal Uyumun Göstergeleri 4: Sosyal Temasın Arttırılması

Sosyal temas birçok araştırmada doğrudan ya da dolaylı olarak gruplararası uyumun göstergeleri arasında yer alır. En genel anlamıyla farklı toplumsal kategorilerden bireylerin veya grupların birbirleriyle olan temas ve iletişimine karşılık gelir. Olumlu gruplararası tutumların geliştirilmesi, gruplararası kaygının azaltılması, dış gruba yönelik kalıp yargıların aşılarda önyargı ve ayrımcılığın azaltılmasında etkili bir araçtır.

Olumlu gruplararası sosyal temasın gruplararası ilişkilerin geliştirilmesine, kaygının önyargının ve ayrımcılığın azaltılmasına katkı sağlayacağı fikri 1930'lara dayanmaktadır. Bununla birlikte, somut anlamda ilk kez sosyolog Robin Williams tarafından ortaya atılmıştır (Williams, 1947). Sonrasında sosyal psikolog Gordon Allport tarafından sistematik biçimde ele alınmıştır (Allport, 1954).

Geleneksel anlamda gruplararası temas, açık biçimde tanımlanmış gruplar arasında gerçek, yüz yüze etkileşim olarak tanımlanmaktadır (Pettigrew ve Tropp, 2006, s. 754). Günümüzde ise temasın doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki biçiminden söz edilmektedir (Hewstone ve Swart, 2011, s. 374). Doğrudan sosyal temas yüz yüze görüşme, karşılaşma şeklinde gerçekleşir. Allport'un (1954) kastettiği sosyal temas tam da budur. Uzun yıllar sosyal temasın karşılığı olarak sadece bu düzeyde doğrudan temas kastedilmiştir.

Dolaylı sosyal temas ise farklı biçimlerde görülebilmektedir. Tecrübelerin aktarılması, gözlem, hayal gücü gibi çeşitli kanallarla gerçekleşebilir. Televizyon izleyicileri ve televizyon karakterleri arasındaki parasosyal temas, televizyon karakterleri arasındaki gruplararası temasın gözlemlenmesi yoluyla temas, dış grup ile iletişime giren iç grup üyelerinin paylaşımları ile aktardığı bilgi ve gözlemler, arabulucu kanallar yoluyla oluşan gruplararası temas, dış gruba gerçekleşen hayali temas bu bağlamda dolaylı temasın çeşitli biçimleridir (Hewstone ve Swart, 2011, s. 374; Schiappa vd., 2005). Dolaylı sosyal temas olumlu gruplararası tutumların geliştirilmesinde doğrudan temasa göre daha az risk alma ve daha az çaba gösterme olanağı tanır. Yine de çeşitli doğrudan ya da dolaylı sosyal temas biçimlerinin tamamının dış gruba yönelik olumlu tutumun gelişimine katkıda bulunabileceği görülmektedir.

Gruplararası sosyal temas uzun yıllardır gruplararası ilişkilerin geliştirilmesinde en etkili yöntemlerden biri olarak ele alınmaktadır (Dovidio vd., 2003, s. 5). Temas hipotezine göre, belirli koşullar altında grup dışından bireylerle sık ve olumlu temas, grubun bütününe dair olumsuz yargıların iyileştirilmesine katkı sağlar. Dolayısıyla gruplararası ilişkilerin geliştirilmesinde, düşmanlığı ve önyargıyı azaltmada, katılımcı gruplar arasında daha olumlu tutumlar geliştirmede ve gruplararası kaygıyı azaltmada etkili olduğu öne sürülmektedir (Allport, 1954; Hewstone ve Swart, 2011; Hughes, 2007, s. 421; Voci ve Hewstone, 2003). Dahası, farklı toplumsal gruplardan bireyler birbirleriyle temas kurdukça, önyargıların temelinde yatan hatalı genellemeler fark edilir, farklılıkların yanı sıra benzerlikler keşfedilir, 'öteki' grubun aslında sanıldığı kadar kötü ve homojen olmadığı görülür (Çuhadar Gürkaynak, 2012, s. 255; Pettigrew ve Tropp, 2006, s. 757).

Gruplararası sosyal temasa ilişkin yapılmış araştırmalar 'ikincil transfer etkisi (secondary transfer effect)' olarak adlandırılan bir süreci ortaya koymuşlardır. En genel anlamıyla ikincil transfer etkisi, temasın etkilerinin temas edilen birincil dış gruptan ikincil dış gruplara

genellenmesi süreçlerine karşılık gelir (Schmid vd., 2014, s. 444). Bu bağlamda, gruplararası sosyal temasın ikincil transfer etkisi, pozitif gruplararası temas deneyimlerinin sadece karşılaşılan (birincil) dış gruplara değil, aynı zamanda gruplararası karşılaşmada yer almayan diğer (ikincil) dış gruplara yönelik tutumları da etkileyebileceği bir olgudur. Bir başka ifadeyle, ikincil transfer etkisi ile kastedilen, bir dış gruba veya dış grup üyesi ile deneyimlenen sosyal temasın, yalnızca temas edilen grubun bütününe ilişkin tutumlarda değil, aynı zamanda sosyal temas kurulmamış olan diğer ilişiksiz dış gruplara yönelik tutumlarda da olumlu değişim yarattığıdır (Schmid vd., 2012, s. 28).

Sosyal uyum süreçleriyle bağlantılı olarak ele aldığımızda, gruplararası uyumun geliştirilmesinde sosyal temas, üç genel sonucun ortaya çıkmasına katkı sağlamaktadır. Bu katkılar; (1) önyargı, ayrımcılık ve kaygının azaltılması, (2) dış gruba yönelik olumlu tutumların arttırılması ve (3) gruplararası ilişkilerin geliştirilmesi olarak sıralanabilir. Sonuç olarak, sosyal temas gruplararası ilişkilerin geliştirilmesi ve sosyal uyumun sağlanması süreçlerinde en önemli sosyal değişim araçlarından biridir. Bu bağlamda uygun koşulların sağlanması, temasın sıklığından ziyade niteliğinin ön plana çıkarılması önem taşımaktadır.

Sosyal Uyumun Göstergeleri 5: Sosyal Mesafenin Azaltılması

Sosyal mesafe kavramı yirminci yüzyılın ilk yarısından günümüze bireylerin dış grupların üyelerine yönelik algılarının ve gruplararası ilişkilerin anlaşılması noktasında önemli bir araç olmuştur. Kavram, genel anlamıyla, başka bir bireye yönelik öznel olarak algılanan veya deneyimlenen mesafe olarak ifade edilmektedir. İç ve dış gruplar arasındaki ayrım ve yabancılaşma algısı açılarından sıklıkla ele alınmıştır (Magee ve Smith, 2013, s. 159). Günümüzde sosyal mesafenin bireysel kararlar üzerinde derin bir etkiye sahip olduğu kabul edilmektedir (Buchan vd., 2006, s. 377).

Sosyal mesafe kavramına ilişkin çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Kavram ilk defa Bogardus tarafından sistematik olarak kullanılmıştır. Ona göre sosyal mesafe, kişilerin birbirlerine yönelik anlayış ve duygularının derecesine atıfta bulunur. Etkileşimlerin doğasını açıklar ve sosyal ilişkilerin karakterini çizer (Bogardus, 1925, s. 299). Sosyal mesafe, bir grubun üyelerinin, bir dış-grubun üyesi ile etkileşim sürecinde belirli bir yakınlık derecesini kabul etme veya onaylama noktasındaki isteksizlik duygularına karşılık gelir. Çeşitli etnik grupların toplum içinde ne kadar kabul edildiği ya da reddedildiğine ilişkin bir göstergedir (Weaver, 2008, s. 779-780). Etnik gruplararası ilişkilerin ele alındığı çalışmalarda ve göçmenlerle yerel toplum arası ilişkilerin ele alındığı çalışmalarda sosyal mesafe kavramından yaygın olarak faydalandığı görülmektedir (Fossett, 2006; Hagendoorn, 1995; Roesch, 2015; Verkuyten ve Kinket, 2000; Weaver, 2008).

Sosyal mesafe çalışmaları geçmişten günümüze gruplararası ilişkilere dair birtakım değerlendirmeleri ortaya koymuşlardır. Sosyal uyum süreçleri açısından önem taşıdığı düşünülen bu değerlendirmelere kısaca değinilmesi önem taşımaktadır.

Birincisi, bireylerin tipik olarak benzerlik algıladıkları bireylerle daha rahat hissettikleri olgusudur. Dolayısıyla, bireylerin benzer özellikler taşıyan bireylerle etkileşimde daha yakın bir sosyal mesafe tuttıkları görülmektedir (Parrillo ve Donoghue, 2005, s. 258-259). Örneğin, Hagendoorn'un (1995, s. 224) çalışmasında; neredeyse tüm etnik gruplar, iç gruplarla dış gruplardan daha fazla temas kurmayı tercih etmişlerdir. Benzerlik algısıyla bağlantılı olarak, sosyal mesafe sonucu ortaya çıkan ayrımcılığın yalnızca etnik grupları değil, aynı zamanda benzemeyen her türlü dış grubu etkilediğini belirtmek gerekir. Araştırmacılar bu

değerlendirmelerin kimi zaman grup içi kayırmacılığa yol açtığını ifade etmektedir (Verkuyten ve Kinket, 2000, s. 75-76).

İkinci bir konu, sosyal mesafe ve tercih dinamiklerinin, azınlık gruplarının aşırı ayrışması gibi yüksek düzeyde ayrışma üretme kapasitesine sahip olmasıdır (Fossett, 2006, s. 257). Bunun sonucunda da önyargının ve ayrımcılığın ortaya çıkması oldukça olasıdır. Sosyal mesafe koymak, ayrımcılık ve şiddete giden yolun ilk basamağı olarak düşünülebilir. Bu bağlamda, dış grubun üyelerinin yaşadığı semtlere uğramaktan kaçınma, yaşam alanlarının homojenleşmesi ve ayrışması gibi süreçler bireyleri dış gruba (öteki) ayrımcılık uygulamaya hazır hale getirmektedir (Çuhadar Gürkaynak, 2012, s. 257).

Yaşam alanlarının homojenleşmesi ile bağlantılı olarak Bichi, yapmış olduğu nitel araştırmada, kentsel mekânın organizasyonu ve kullanımının sosyal mesafeyi arttırdığını, dolayısıyla sosyal mesafenin bir göstergesi haline geldiğini ifade etmektedir (Bichi, 2008, s. 492). Bu bağlamda, kentsel mekânın ayrışmasının sosyal mesafenin artmasının hem nedeni hem de sonucu olarak değerlendirmek mümkündür.

Üçüncü bir konu ise sosyal bağlamın sadece temas tercihlerini değil, aynı zamanda etnik hiyerarşi tercihlerini de düzenlediğidir. Hollanda, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği'nde yapılmış araştırmalar, aynı etnik veya ulusal gruba mensup katılımcıların, etnik dış gruplara yönelik tercihleri konusunda hemfikir olduklarını ortaya çıkarmıştır (Hagendoorn, 1995, s. 224).

Dördüncü bir konu ise, farklı dış gruplara yönelik sosyal mesafeye ilişkin bir hiyerarşinin söz konusu olmasıdır. Örneğin, farklı azınlık grupların değişen derecelerde sosyal kabul edilebilirlikten yararlanmaları mümkündür. Bu bağlamda bazı etnik grupların diğerlerinden daha büyük bir sosyal mesafede tutulması söz konusu olabilmektedir (Verkuyten ve Kinket, 2000, s. 75-76).

Değinilmesi gereken bir diğer konu da 'güç ve iktidar' vurgusudur. Yazarlar gücün kişilerarası ilişkilerde asimetric sosyal mesafe yarattığını, dolayısıyla düşük ve yüksek güçlü bireyler arasında yakın veya uzak hissetmekle doğrudan ilişkili bazı farklılıkların ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu bağlamda, yüksek güçteki bireyin düşük güçteki bireye göre daha öznel bir duygu hissetmesi ve daha fazla sosyal mesafe koyması söz konusu olabilmektedir (Magee ve Smith, 2013, s. 159-163).

Son olarak, sosyal mesafe bağlamında dikkat çeken bir konu da çoğunluk ya da iktidar sahibi grupların yanı sıra azınlık gruplarının da kimi zaman diğer gruplara sosyal mesafe koyduğu ve bu grupları reddettiğidir. Bu bağlamda Verkuyten ve Kinket (2000, s. 77) sayısal bir azınlık söz konusu olduğunda dış grupların kişinin statüsü ve sosyal kimliği için bir tehdit olarak değerlendirilebildiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla, azınlık gruplarının yerel topluma ilişkin reddini, kültürlerini ve kimliklerini koruma bağlamında bir savunma mekanizması olarak ele almak mümkündür. Buna ek olarak, sosyal mesafe dinamiklerinin çoğunluk-azınlık ayrımcılığının yanı sıra azınlık-azınlık ayrımcılığını da üreten bir nitelik taşıdığı ayrıca görülmektedir (Fossett, 2006, s. 251).

Sonuç olarak, gruplararası sosyal mesafenin düzeyi, bir dış grubun üyesi ile etkileşimde belirli bir yakınlık derecesinin kabulü ya da reddini doğurur. Mesafenin fazla olması grupların birbirini reddetmesine, ayrımcılık, dışlama, şiddet, grup içi kayırmacılık, iktidarın kötü amaçlarla kullanımı gibi olumsuz süreçlerin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir.

Dolayısıyla, gruplararası sosyal mesafenin anlaşılması ve söz konusu mesafelerin azaltılması, toplumsal uyumun sağlanması noktasında önemli bir yere sahiptir.

Sosyal Uyumun Göstergeleri 6: Sosyal Sermayenin Güçlendirilmesi

'Sermaye', net varlıklara ve kaynaklara işaret eder ve üç temel biçimde kendini gösterir: Ekonomik sermaye (menkul varlıklar, hisse senedi vb.), kültürel sermaye (eğitim vb.) ve sosyal sermaye (Bourdieu, 1986, s. 47). Birçok yazarın kavramla ilgili ortak noktası, ilişkisel kaynakların sosyal ilişkilerin yürütülmesine yardımcı olduğudur. Bununla birlikte, sosyal sermayenin tek boyutlu bir kavram olmadığı vurgulanmıştır (Putnam, 2000, s. 224). Literatürde farklı yazarlar sosyal sermayenin farklı yönlerine odaklansalar da kavramın daha çok gruplar, ağlar, karşılıklılık normları ve güven açısından tanımlandığı görülmektedir.

Fransız sosyolog Bourdieu, sosyal sermayenin özelliklerini sistematik olarak analiz eden ilk yazarlardan biridir. Bourdieu (1986) sermaye kavramını 'Sermaye Biçimleri (The Forms of Capital)' adlı metninde ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye olmak üzere üç farklı biçimde ele almıştır. Ekonomik sermaye, anında ve doğrudan paraya dönüştürülebilir ve mülkiyet hakları biçiminde kurumsallaşmıştır. İkincisi olan kültürel sermaye, belirli koşullar altında ekonomik sermayeye dönüştürülebilir ve eğitim nitelikleri biçiminde kurumsallaştırılabilir. Üçüncüsü olan sosyal sermaye ise yine; belirli koşullarda ekonomik sermayeye dönüştürülebilir ve bir unvan (a title of nobility) şeklinde kurumsallaştırılabilen sosyal yükümlülüklerden ('bağlantılar') oluşur (Bourdieu, 1986, s. 47).

Fransız yazar için, sosyal sermaye, ilişki ağlarında içkin olan ve diğer sermaye biçimlerine (ekonomik ve kültürel) dönüştürülebilene bireylerin ve ailelerin kaynağıdır. Bourdieu için sosyal sermayenin iki temel unsuru sosyal ilişkiler ve mevcut kaynaklardır. Bireylerin, dâhil olduğu grupların sahip olduğu mevcut kaynaklara sosyal ilişkiler vasıtasıyla erişme imkânı vardır. Bu noktada önemli bir husus da daha fazla kaynak ve bilgiye sahip olan bireylerle kurulan sosyal ağların daha etkili olacağı vurgusudur. Bourdieu'ya göre, sosyal ağların toplumda daima yenilenmesi ve üretilmesi toplumsal eşitsizliğin oluşturulması ve onun devamı noktasında önemli bir özelliktir. Fransız yazar, sosyal hiyerarşi üzerinde durur ve sosyal sermayenin elit, güçlü kesim için var olduğunu ifade eder. Kavramı pratikte ezilmişlere karanlık, ayrıcalıklılara aydınlık bir olgu olarak ele alır. Yani Bourdieu, bir yönüyle sosyal sermaye kavramını sosyal sınıfın oluşumunu ve toplumsal olarak yeniden üretilen eşitsizlikleri anlamak için kullanmıştır.

Sosyal sermayenin kültürel sermaye üretme ve eğitim çıktıları üzerindeki rolü ile ilgilenen sosyolog James Coleman, sosyal sermaye kavramını eğitimde çocukların başarı düzeyleri ve sosyal eşitsizlikler üzerine yaptığı çalışmalarla geliştirmiştir. Coleman (1988), avantaj ve dezavantaj vurguları ile çocukların okul başarısını sosyal sermayenin varlığıyla ilişkilendirmiştir.

Sosyal sermaye bağlamında Coleman'ı, Bourdieu'dan ayıran iki temel noktadan söz edilebilir. Birincisi, Coleman sosyal sermayenin Bourdieu'nun vurguladığı biçimiyle elitlerin iktidarına ve güçlü kesimin yararına katkısını kabul etmiş ancak Bourdieu'dan farklı olarak yoksullara ve dışlanmış topluluklara da ciddi yararlar sağladığını görebilmiştir (Büyükilikmen, 2015, s. 47-48). İkincisi, Coleman sosyal grupları, örgütleri ve topluluklar arası ilişkileri incelemelerine dâhil etmiş ve bu yönüyle sosyal sermayeyi bir ölçüde toplumsal boyuta taşımıştır.

Kavramsal farklılıklara rağmen, Bourdieu ve Coleman'ın sosyal sermaye terimini kullanımları benzer tanımlara götürür. Her ikisi de kavramı ilişki ağlarına dayandırmış, bireyler ve aileler

açısından bu ağların özelliklerine odaklanmıştır. Putnam ise kavramı çok daha büyük bir sosyal alanın içine çekmiştir. Ampirik odak, bireyler ve aileleri çevreleyen ilişki çemberinden, nüfusun bir bütün olarak özelliklerine doğru değişim göstermiştir. Sosyal sermayeyi, yararlanıcıların özel mülkiyeti olarak değil, bir kamu yararı olarak değerlendirmiştir (Putnam, 1993, s. 38).

Putnam çalışmalarında sosyal sermaye ile sosyal yaşamın üç temel özelliğini kasteder: Ağlar (sivil katılım ve sosyal yaşam ağları), normlar (karşılıklılık [reciprocity] ve bağlılık) ve güven (sosyal güven) (Putnam, 1993, s. 38; 1995, s. 665; 2000, s. 224-225). Güven, normlar ve ağlar gibi boyutlarıyla sosyal sermaye, kendini güçlendirici ve kümülatif olma eğilimindedir (Putnam, 1993, s. 38). Bu özellikler katılımcıların ortak hedeflere ulaşmak için daha etkili bir şekilde birlikte hareket etmelerini sağlar. Sosyal sermaye teorisi, genel olarak, diğer insanlarla daha çok iletişim kurmanın onlara daha çok güvenmeyi ve daha çok güvenmenin de daha çok iletişim kurmayı beraberinde getireceğini varsayar (Putnam, 1995, s. 664-665).

Putnam ayrıca sosyal sermayenin sonuçlarıyla ilgilenmiştir. Bu süreçte, Granovetter'in 'güçlü ve zayıf bağlar' ayrımından (Granovetter, 1983, s. 220-227) faydalanan Putnam, bağlayıcı (bonding) sosyal sermaye ve köprü kuran (bridging) sosyal sermaye biçiminde ikili bir sınıflandırmaya gider (Fernandez ve Nichols, 2002, s. 105). Bağlayıcı (bonding) sosyal sermaye, akrabalık bağları, aile çevresi, komşular, iş arkadaşları gibi içe dönük ve genellikle toplumsal olarak homojen olan insanlar arasında oluşan bağlardır. Bu düzeyde, grup içerisindeki bireyler için sosyal ve psikolojik destek söz konusudur. Diğer taraftan, köprü kuran (bridging) sosyal sermaye ise, insanları kendi iç çemberlerinin dışında olan sosyal dünyalara ve kaynaklara bağlar. Farklı ilgi alanları ve sosyal geçmişe sahip insanlar arasında gelişir. Kısacası, köprü kuran sosyal sermaye bireyi daha geniş toplumsal yapıya bağlarken, bağlayıcı sosyal sermaye ise bir bireyi kendi dar sosyal grubuna sıkı sıkıya bağlar (Nannestad vd., 2008, s. 607). Dolayısıyla, köprü kuran sosyal sermaye sosyal uyumun sağlanması açısından daha değerli kabul edilir.

Bazı yazarlar 'iktidar bağı kuran (linking)' sosyal sermayeyi, Putnam'ın bağlayıcı ve köprü kuran sosyal sermaye ayrımına ek olarak önermişlerdir (Woolcock ve Narayan, 2000). Kavramı toplumdaki güç ve otorite odaklarıyla etkileşime giren insanlar arasındaki güven ağları ve saygı normları olarak tanımlayabiliriz. Bu boyut, kamu ya da özel kurumların temsilcileri gibi yetki sahibi bireylerle olan bağları ifade eder. Köprü kuran sosyal sermaye yatay özellik taşıırken (eşit sosyal statüdeki bireylerle kurulur), iktidar bağı kuran sosyal sermaye daha dikeydir. İktidar bağı kuran sosyal sermaye bireylerin kilit konumdaki politik kaynaklarla ve ekonomik kurumlarla iletişim kurmasını sağlar. İktidar bağı kuran sosyal sermaye, yeni göç etmiş bireylerin resmi kaynaklara erişimleri ve vatandaşlığa kabulü için ihtiyaç duyulan politikaların uygulamaya konulması açısından önem taşır.

Coleman ve Putnam göç sürecini hem göçmen aileler hem de geride bıraktıkları topluluklar için sosyal sermayenin azalmasıyla ilişkilendirir. Diğer taraftan uluslararası göç, etnisite ve milliyetçilik bağlamında çalışan akademisyenler, göç sürecini sosyal sermayenin yitilmesiyle veya azalmasıyla değil, yeni biçimlerde yeniden üretilmesiyle açıklarlar (Evergeti ve Zontini, 2006, s. 1030-1031). Bu araştırmacılar uluslararası göçmenlerin, hedef ya da menşe ülkesindeki daha önce göç etmiş bireylerle kişisel temaslarının bir sonucu olarak elde ettikleri maddi veya manevi faydalara değinmek için sosyal sermaye kavramını kullanırlar (Flores-Yeffal, 2015, s. 411). Öyle ki, bazı yazarlar istemeden göç etmiş, zorla yerinden edilmiş, toplumlarından ve destek ağlarından koparılmış mültecilerin bile sosyal sermayelerinden faydalandıklarını ifade

ederler. Bu bağlamda, bireylerin etnik kökenlerini yeni çevrelerine hızla uyum sağlamak ve geçim kaynaklarını yeniden yapılandırmak için kullandıklarını belirtirler (Loizos, 2000, s. 130-132). Benzer şekilde din, sosyal sermayenin değişiminde önemli bir rol oynar. Kültürlerin içine gömülü olan bu değerler, göçmenlerin gittikleri hedef ülkelerde de korunur ve sosyal sermayenin işlev göstermesine katkı sağlar.

Göç alanındaki sosyal ağların önemi, on yıllar boyunca sayısız akademisyen tarafından tartışılmıştır. Özellikle, ilk defa göç etmiş bireylerin çoğu, yasal statülerinden bağımsız olarak çeşitli bilgi ve desteğe ihtiyaç duyarlar. Bu noktada “nereye gidecekleri, ne söyleyecekleri, ne getirecekleri, nasıl iş bulacakları, nerede yaşayacakları, sistemin nasıl işlediği” gibi konular önem taşır. Bu bilgi ve desteğe erişilememesi durumunda ise göçmenler konut ve iş bulamama gibi kritik sorunlarla karşı karşıya kalabilirler. Bu noktada göçmenler, göçmen olmayan bireyler ve daha önce göç etmiş bireyler arasındaki ağlar kritik bir konumdadır. Literatürde ‘göçmen ağları’ olarak adlandırılan süreç bu bireyleri akrabalık, arkadaşlık ve aynı kökten gelen topluluk ilişkileri aracılığıyla birbiriyle bağlantılandırır (Flores-Yeffal, 2015, s. 413).

Sonuç olarak sosyal sermaye, hedef ülkeye uyum sağlama sürecinde göçmenler için kritik bir öneme sahiptir. Bununla birlikte, göçmenlerin sosyal sermayelerinin daha çok benzerlikler üzerinden (etnisite, din gibi) inşa edildiği ve bağlayıcı (linking) sosyal sermaye niteliğinde olabildiği görülmektedir. Bağlayıcı sosyal sermaye olumlu yönlerinin yanı sıra bireylerin daha kapalı gruplar halinde örgütlenmesine sebep olabilmektedir. Dolayısıyla, göçmenlerin sosyal sermayelerinin, kendilerine benzemeyen grupları da içermesi (köprü kuran [bridging] sosyal sermaye) gruplararası ilişkilerin gelişmesinde ve sosyal uyuma giden yolda önem taşımaktadır. Son tahlilde, sosyal ağlar, güven ve karşılıklılık olmak üzere üç boyutuyla sosyal sermaye, yerel toplum ve göçmenlerin sosyal uyumunda önemli bir bileşendir.

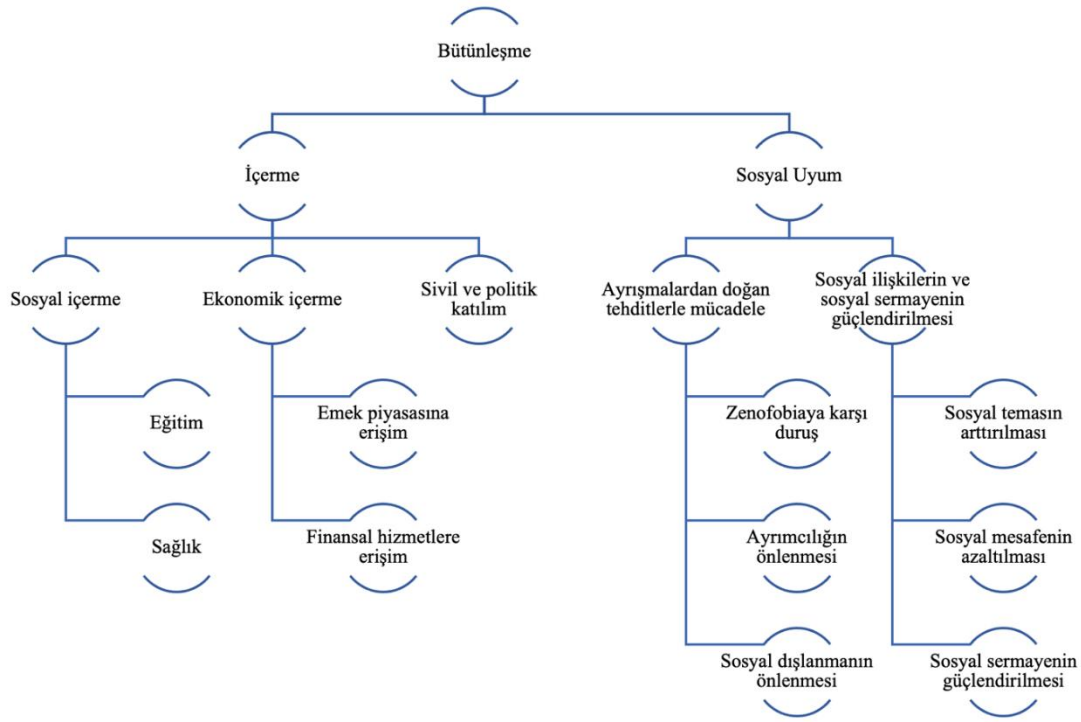
Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada sosyal uyum kavramını ve sıklıkla bu kavramla birlikte anılan bütünleşme ve içermeye gibi kavramları somutlaştırarak okuyucular, araştırmacılar ve saha çalışanları için kavramsal bir çerçeve oluşturmak amaçlanmıştır. Bu bağlamda uluslararası göç örgütünün tematik çerçevesi önem taşımaktadır. Bu çerçevede ‘bütünleşme’ daha kapsayıcı ve bütüncül bir kavram olarak ele alınmış, içermeye ve sosyal uyum bütünleşmenin iki temel unsuru olarak değerlendirilmiştir (Bkz. Şekil 1). Bu kapsamda farklılıklara saygı ilkesini temel alan ve çeşitlilik içinde birlikteliği hedefleyen bütünleşme kavramı (1) göçmenlerin yerel toplumun sosyal, ekonomik, politik ve kültürel yaşamına entegre edildiği, (2) göçmenler ve yerel toplum arasında karşılıklı uyumu içeren çift yönlü bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu bütünleşme tanımının ilk bölümü içermeye, ikinci bölümü ise sosyal uyumu vurgulamaktadır. Tanımın ilk bölümü büyük oranda açıktır. Bununla birlikte, sosyal uyumun tartışılması gerekmektedir.

Sosyal uyumu iki boyutta ele almak mümkündür. Birincisi, sınıf, din, dil, kültür veya etnik grup gibi ayrışmalardan doğan tehditlere karşı toplumun korunması ve gruplar arasındaki uyumsuzlukların azaltılmasıdır. İkincisi ise sosyal ilişkilerin ve sosyal sermayenin güçlendirilmesidir.

(1) Ayrışmalardan doğan tehditlerle mücadele şeklinde kısaltabileceğimiz birinci boyutu (a) zenofobiya karşı duruş, (b) ayrımcılığın ve (c) sosyal dışlanmanın önlenmesi üzerinden somutlaştırmak mümkün. (a) Yabancı korkusu ya da nefreti anlamına gelen zenofobia kişinin kendinden farklı olan insanlardan korkma, nefret etme durumudur. Öyle ki, göçmenlerin ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya maruz kalması, yerel toplumun göçmenlere sosyal mesafe

koyması, temastan kaçınılması ve karşılıklı güven ilişkilerinin inşa edilememesi gibi sosyal uyumu ilişkin diğer göstergelerin tamamını etkileyen bir olgu olması nedeniyle vurgulanması önemlidir. Neticede, dış gruba yönelik kalıpyargılar ve önyargılar üzerine şekillenen zenofobiya karşı duruş sosyal uyumun sağlanması noktasında kritik bir başlıktır.

Şekil 1. Bütünleşme, İçerme ve Sosyal Uyum Çerçevesi

(b) Ayrışmalardan doğan tehditlerle mücadelede önemli bir başlık da ayrımcılığın önlenmesidir. Ayrımcılık en genel anlamıyla kendi grubunun üyelerine dış-grup üyelerinden daha olumlu davranma eğilimini ifade eder. Ayrımcı davranışlar eğitime, sağlık hizmetlerine ve istihdam olanaklarına erişimin engellenmesinden fiziksel saldırı ve sözlü hakarete kadar çok geniş bir yelpazede kendini gösterir. Dolayısıyla toplumsal barışı ve huzuru tehdit etmenin yanı sıra grupların birbirine yönelik güvensizlik duygusunun pekişmesine ve güvenlik kaygılarının artmasına sebep olur. Dahası, refah hizmetlerinin yetersiz olduğu durumlarda göçmenlerin yerel toplumun sahip olduğu haklardan faydalanmaya başlamasıyla birlikte istihdam piyasasında, eğitimde, konutlarda ortaya çıkan rekabet ve tehdit algısı neticede yerel toplumun da ayrımcılığa uğradığı algısının ortaya çıkmasına sebep olabilir. Her iki grubun ayrımcılık algısının mevcut olduğu ortamda ise düşmanca tutumlar hızla yaygınlaşır. Bu noktada belirtmek gerekir ki ayrımcılık algısı da en az ayrımcı tutumun kendisi kadar sosyal uyuma zarar vermektedir. Algılanan ayrımcılığın azalan benlik saygısı, depresyon, artan kaygı ve öfke, saldırganlık gibi psikolojik sonuçları, okul bırakma riski ve eğitimden kopuş gibi akademik sonuçları, dış gruba yönelik adaletsiz ve düşmanca muamele, olumsuz akran ilişkileri, ırkçı eğilimlerin artması gibi sosyal sonuçları bu anlamda önemlidir. Dolayısıyla, sosyal uyumun sağlanması noktasında ayrımcılıkla mücadele aynı zamanda ayrımcılık algısı ile mücadeleyi de içermelidir.

(c) Sosyal dışlanmanın önlenmesi ayrışmalardan doğan tehditlerle mücadele noktasında sosyal uyum açısından kritiktir. Sosyal dışlanma; yoksulluk, gelir eşitsizliği, düşük ücretler, ağır çalışma koşulları, kötü konut koşulları, eğitim ve sağlık başta olmak üzere diğer birçok hizmetten mahrum kalmak anlamına gelmektedir. Dahası, sosyal ilişkilerden dışlanma, kamusal alandan dışlanma, katılım süreçlerinden dışlanma, mekânsal dışlanma ve ayrışma olarak kendini göstermektedir. Çöküntü mahallelerinin genişlemesi ve etnik yerleşim bölgelerinin ortaya çıkmasıyla mekânsal damgalamayı da beraberinde getiren sosyal dışlanma neticede topluma ait olmama hissiyatı doğurmaktadır. Son tahlilde sınıf, cinsiyet, cinsel yönelim, etnik köken, din, göçmenlik statüsü gibi farklılıklar üzerine inşa edilen sosyal dışlanmanın önüne geçilmesi sosyal uyumun sağlanması noktasında kritiktir.

(2) Sosyal uyumun ikinci boyutu olan sosyal ilişkilerin ve sosyal sermayenin güçlendirilmesini; (a) sosyal temasın arttırılması, (b) sosyal mesafenin azaltılması ve (c) sosyal sermayenin güçlendirilmesi üzerinden somutlaştırmak mümkündür. (a) Birincisi gruplar arasında sosyal temasın arttırılmasıdır. Bu yolla dış grupla ilgili öğrenmenin gerçekleşmesi ve yanlış öğrenme sonucu ortaya çıkan önyargıların ve olumsuz tutumların ortadan kalkması mümkün olabilmektedir. Dahası düzenli temas sonrası gelişen duygusal bağlar, dış gruba yönelik kaygıyı azaltacak ve empatinin gelişmesini kolaylaştıracaktır. Neticede sosyal temasın arttırılması önyargı, ayrımcılık ve kaygının azaltılması, dış gruba yönelik olumlu tutumların arttırılması ve gruplararası ilişkilerin geliştirilmesi anlamına gelecektir. Şunu belirtmek gerekir ki, bu yönüyle sosyal temas gruplararası ilişkilerin geliştirilmesinde ve sosyal uyumun sağlanmasında en önemli sosyal değişim araçlarından biridir.

(b) İkincisi sosyal mesafenin azaltılmasıdır. Gruplararası sosyal mesafe, bir dış grubun üyesi ile etkileşimde belirli bir yakınlık derecesinin kabulünü ya da reddini doğurur. Mesafenin fazla olması ise grupların birbirini reddetmesi, ayrımcılık, dışlama, şiddet, grup içi kayırmacılık, iktidarın kötü amaçlarla kullanımı gibi olumsuzlukları beraberinde getirir. Dolayısıyla, grupların dış gruplarla evlenme, arkadaşlık kurma, aynı bölgede yaşama veya birlikte yaşamaya yönelik tutumlarını anlamak ve bu anlamda sosyal mesafeyi ortadan kaldırmak sosyal uyumun sağlanması noktasında önemli bir yere sahiptir.

(c) Son olarak, sosyal sermayenin güçlendirilmesi sosyal uyum açısından kritik bir yer tutar. Bu noktada yalnızca sosyal ilişkilerin, sivil katılımın ve karşılıklı sosyal ağların geliştirilmesi değil aynı zamanda sosyal güvenin, karşılıklılık ve bağlılığın inşası da önem taşır. Burada altının çizilmesi gereken bir husus da sosyal sermayenin özellikle de göçmenlerin hedef ülkeye uyum sağlaması sürecinde önem taşıdığıdır. Bununla birlikte, göçmenlerin sosyal sermayelerini daha çok benzerlikler üzerinden inşa ettiği, bu durumun ise bireylerin daha kapalı gruplar halinde örgütlenmesine sebep olabildiği anlaşılmaktadır. Oysaki, sosyal uyum hedefi doğrultusunda göçmenlerin sosyal sermayelerinin kendilerine benzemeyen grupları da içermesi gruplararası ilişkilerin ve karşılıklı güvenin gelişmesinde önem taşır. Dolayısıyla, gruplar arasındaki sosyal sermayenin inşa edilmesi ve desteklenmesi sosyal uyumun sağlanmasında da kolaylaştırıcı olacaktır.

Sonuç olarak, bütünleşme kavramı ve onun iki alt başlığı olan içirme ve sosyal uyum kavramlarını Şekil 1'deki gibi somutlaştırmamızın mümkün olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede, daha önce Uluslararası Göç Örgütü tarafından sınıflandırılan şekliyle içirme kavramı sosyal içirme, ekonomik içirme, sivil ve politik katılım başlıkları altında verilmiştir. Diğer taraftan sosyal uyum kavramı ise ayrışmalardan doğan tehditlerle mücadele ile sosyal ilişkilerin ve sosyal sermayenin güçlendirilmesi şeklinde iki boyutuyla ele alınmış, bu boyutlar

altında sosyal uyumun sağlanmasında altı temel gösterge ortaya konulmuştur. Bu kapsamda (i) zenofobiaya karşı duruş, (ii) ayrımcılığın önlenmesi, (iii) sosyal dışlanmanın önlenmesi, (iv) sosyal temasın artırılması, (v) sosyal mesafenin azaltılması ve (vi) sosyal sermayenin güçlendirilmesi sosyal uyumun temel göstergeleri olarak belirlenmiştir. Bu çerçevenin oldukça geniş ve soyut bir kavram olan sosyal uyumun anlaşılmasında, değerlendirilmesinde ve araştırılmasında okuyuculara, araştırmacılara ve saha çalışanlarına pratik katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Teşekkür ve Bilgilendirme

Çalışma Cemre BOLGÜN'ün "Sosyal Uyum ve Gruplararası İlişkiler: Türkiye'de Yerel Toplum ve Suriyeliler" isimli doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

Kaynakça

- Adaman, F., Keyder, Ç., Müderrisoğlu, S., Yılmaz, B. ve Yüksek, D. (2006). *Türkiye'de büyük kentlerin geçekodu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma*. European Comission, Türkiye Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Akkan, B. E., Deniz, M. B. ve Ertan, M. (2011). *Sosyal dışlanmanın Roman halleri*. İstanbul: Sosyal Politika Forumu.
- Alanya, A., Swyngedouw, M., Vandezande, V. ve Phalet, K. (2015). Close encounters: Minority and majority perceptions of discrimination and intergroup relations in Antwerp, Belgium. *International Migration Review*, 51(1), 191-217.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge/Reading: Addison-Wesley.
- Aygüler, E., Ayalp, M.Ç., Yetkin Aker, D. ve Buz S. (2021). Türkiye'deki Sığınmacı İstihdamının Beşerî Sermaye Açısından Değerlendirilmesi. *Sosyoekonomi*, 29(47), 159-180.
- Bhalla, A. ve Lapeyre, F. (1997). Social exclusion: Towards an analytical and operational framework. *Development and Change*, 28, 413-433.
- Bichi, R. (2008). Mixed approach to measuring social distance. *Cognition, Brain, Behaviour. An Interdisciplinary Journal*, 12, 487-508.
- Blanz, M., Mummendey, A. ve Otten, S. (1995). Perceptions of relative group size and group status: Effects on intergroup discrimination in negative evaluations. *European Journal of Social Psychology*, 25, 231-247.
- Bogardus, E. S. (1925). Measuring social distance. *Journal of Applied Sociology*, 9, 299-308.
- Bogart, L. M., Elliott, M. N., Kanouse, D. E., Klein, D. J., Davies, S. L., Cuccaro, P. M., ve diğ. (2013). Association between perceived discrimination and racial/ethnic disparities in problem behaviors among preadolescent youths. *American Journal of Public Health*, 103(6), 1074-1081.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. İçinde: J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (s. 241-258). New York: Greenwood Press.
- Brown, C. S. (2017). Perceptions of intergroup discrimination *The Wiley Handbook of Group Processes in Children and Adolescents* (s. 269-291).

- Buchan, N. R., Johnson, E. J. ve Croson, R. T. A. (2006). Let's get personal: An international examination of influence of communication, culture and social distance on other regarding preferences. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 60, 373-398.
- Buck, N. (2001). Identifying neighbourhood effects on social exclusion. *Urban Studies*, 38(12), 2251-2275.
- Büyükelikmen, A. Y. (2015). Sosyal sermaye ve ölçülmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 10, 45-52.
- Cappelletti, D., Mittone, L. ve Ploner, M. (2015). *Language and intergroup discrimination. Evidence from an experiment CEEL Working Paper 4-15*. Trento, Italy: Cognitive and Experimental Economics Laboratory, Department of Economy, University of Trento.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- Collins, H. (2003). Discrimination, equality and social inclusion. *The Modern Law Review*, 66, 16-43.
- Çuhadar Gürkaynak, E. (2012). *Toplumsal temas: Önyargı ve ayrımcılığı önlemek için bir sosyal değişim aracı olarak kullanılabilir mi? Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, 255-267.
- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L. ve Kawakami, K. (2003). Intergroup contact: The past, present, and the future. *Group Processes and Intergroup Relations*, 6(1), 5-21.
- Erdoğan, M. M., Şener, B., Sipahioğlu, E., Kavukçuer, Y. ve Yılmaz Başçeri, E. (2017). *Kopuş'tan uyum'a kent mültecileri: Suriyeli mülteciler ve belediyelerin süreç yönetimi: İstanbul örneği: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları*.
- European Commission. (2005). *Study on immigration, integration and social cohesion: Final report*. İçinde: European Commission Employment and Social Affairs DG (Ed.): Focus Consultancy Ltd., Erasmus University Rotterdam Faculty of Social Sciences.
- Evergeti, V. ve Zontini, E. (2006). Introduction: Some critical reflections on social capital, migration and transnational families. *Ethnic and Racial Studies*, 29(6), 1025-1039.
- Fernandez, M. ve Nichols, L. (2002). Bridging and bonding capital: Pluralist ethnic relations in Silicon Valley. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 22(9-10), 104-122.
- Fisher, C. B., Wallace, S. A. ve Fenton, R. E. (2000). Discrimination distress during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(6), 679-695.
- Flores-Yeffal, N. (2015). Migration and social capital. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 15, 411-415.
- Fossett, M. (2006). Ethnic preferences, social distance dynamics, and residential segregation: Theoretical explorations using simulation analysis. *Journal of Mathematical Sociology*, 30(3-4), 185-273.
- Friedkin, N. E. (2004). Social cohesion. *Annual Review of Sociology*, 30, 409-425.
- Galabuzi, G.-E. ve Teelucksingh, C. (2010). *Social cohesion, social exclusion, social capital*: Department of Citizenship and Immigration Canada.
- Granovetter, M. S. (1983). The strenght of weak ties: A network theory revisited. *Sociological Theory*, 201-233.

- Grieve, P. G. ve Hogg, M. A. (1999). Subjective uncertainty and intergroup discrimination in the minimal group situation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25(8), 926-940.
- Hagendoorn, L. (1995). Intergroup biases in multiple group systems: The perception of ethnic hierarchies. *European Review of Social Psychology*, 6(1), 199-228.
- Hewstone, M. ve Swart, H. (2011). Fifty-odd years of inter-group contact: From hypothesis to integrated theory. *British Journal of Social Psychology*, 50, 374-386.
- Hughes, J. (2007). Mediating and moderating effects of inter-group contact: Case studies from bilingual/bi-national schools in Israel. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33(3), 419-437.
- IOM. (2017). *Integration and social cohesion: Key elements for reaping the benefits of migration* Global Compact Thematic Paper: International Organization for Migration.
- Khalaf, S. ve Ilgar, R. (2017). Suriyeli mülteciler ve Türkiye'de mülteci sorunu. *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 40-52.
- Leaper, C. ve Brown, C. S. (2008). Perceived experiences with sexism among adolescent girls. *Child Development*, 79(3), 685-703.
- Lenoir, R. (1974). *Les exclus: Un Français sur dix*. Paris: Editions du Seuil.
- Loizos, P. (2000). *Are refugees social capitalists?* İçinde: S. Baron, J. Field ve T. Schuller (Ed.), *Social capital: Critical perspectives* (s. 124-141): Oxford University Press.
- Magee, J. C. ve Smith, P. K. (2013). The social distance theory of power. *Personality and Social Psychology Review*, 17(2), 158-186.
- Nannestad, P., Svendsen, G. L. H. ve Svendsen, G. T. (2008). Bridge over troubled water? Migration and social capital. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34(4), 607-631.
- Narayan, D. ve Cassidy, M. F. (2001). A dimensional approach to measuring social capital: Development and validation of social capital inventory. *Current Sociology*, 9(2), 59-102.
- Oxman-Martinez, J., Rummens, A. J., Moreau, J., Choi, Y. R., Beiser, M., Ogilvie, L., ve diğ. (2012). Perceived ethnic discrimination and social exclusion: Newcomer immigrant children in Canada. *American Journal of Orthopsychiatry*, 82(3), 376-388.
- Parrillo, V. N. ve Donoghue, C. (2005). Updating the Bogardus social distance studies: A new national survey. *Social Science Journal*, 42, 257-271.
- Pechar, E. ve Kranton, R. (2017). *Moderators of intergroup discrimination in the minimal group paradigm: A meta-analysis*: Duke University.
- Pettigrew, T. F. ve Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751-783.
- PRI. (2005). *Social capital as a public policy tool project report*: Policy Research Initiative.
- Putnam, R. D. (1993). The prosperous community: Social capital and public life. *The American Prospect*, 4(13), 35-42.
- Putnam, R. D. (1995). Tuning in, tuning out: The strange disappearance of social capital in America. *Political Science and Politics*, 28(4), 664-683.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: America's declining social capital* *Culture and Politics* (s. 223-234). New York: Palgrave Macmillan.

- Rink, N., Phaet, K. ve Swyngedouw, M. (2008). The effects of immigrant population size, unemployment, and individual characteristics on voting for the Vlaams Blok in Flanders 1991-1999. *European Sociological Review*, 25(4), 411-424.
- Roesch, C. (2015). The social distance scale, Emory S. Bogardus and Californian interwar migration research offside *The Chicago School*. *Journal of Migration History*, 1, 200-214.
- Rudiger, A. ve Spencer, S. (2003). *Social integration of migrants and ethnic minorities: Policies to combat discrimination*. Conference on the Economic and Social Aspects of Immigration Organized by the European Commission and OECD.
- Saggar, S., Somerville, W., Ford, R. ve Sobolewska, M. (2012). *The impacts of migration on social cohesion and integration: Final report*: Migration Advisory Committee.
- Schiappa, E., Gregg, P. B. ve Hewes, D. E. (2005). The parasocial contact hypothesis. *Communication Monographs*, 72(1), 92-115.
- Schmid, K., Hewstone, M., Küpper, B., Zick, A. ve Wagner, U. (2012). Secondary transfer effects of intergroup contact: A cross-national comparison in Europe. *Social Psychology Quarterly*, 75(1), 28-51.
- Schmid, K., Hewstone, M. ve Tausch, N. (2014). Secondary transfer effects of intergroup contact via social identity complexity. *British Journal of Social Psychology*, 53, 443-462.
- Schmitt, M. T., Branscombe, N. R., Postmes, T. ve Garcia, A. (2014). The Consequences of perceived discrimination for psychological well-being: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 140, 921-948.
- Seaton, E. K., Caldwell, C. H., Sellers, R. M. ve Jackson, J. S. (2008). The prevalence of perceived discrimination among African American and Caribbean black youth. *Developmental Psychology*, 44(5), 1288-1297.
- Sen, A. (2000). *Social exclusion: Concept, application, and scrutiny*. Manila, Philippines: Asian Development Bank Office of Environment and Social Development
- Tajfel, H. ve Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. İçinde: W. G. Austin ve S. Worchel (Ed.), *The social psychology of intergroup relations* (s. 33-47). Monterey, CA.
- Todd, A. R., Bodenhausen, G. V. ve Galinsky, A. D. (2012). Perspective taking combats the denial of intergroup discrimination. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48, 738-745.
- Van Dijk, T. A. (2000). *Ideology and discourse*. Barcelona: Pompeu Fabra University.
- Verkuyten, M. ve Kinket, B. (2000). Social distance in a multi ethnic society: The ethnic hierarchy among Dutch preadolescents. *Social Psychology Quarterly*, 63(1), 75-85.
- Voci, A. ve Hewstone, M. (2003). Intergroup contact and prejudice toward immigrants in Italy: The mediational role of anxiety and the moderational role of group salience. *Group Processes and Intergroup relations*, 6(1), 37-54.
- Weaver, C. N. (2008). Distance as a measure of prejudice among ethnic groups in the United States. *Journal of Applied Social Psychology*, 38(3), 779-795.
- Woolcock, M. ve Narayan, D. (2000). Social capital: Implications for development theory, research, and policy. *The World Bank Research Observer*, 15(2), 225-249.